

УДК 657

Платонова В.С.
студент*Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова***Каткова Н.В.**

кандидат економічних наук,

доцент кафедри «Облік і економічний аналіз»

Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова

ОЦІНКА ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ І ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

ESTIMATION AND REFLECTION OF LONG-TERM LIABILITIES IN ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність і структуру довгострокових зобов'язань, порівняно її тлумачення у наукових і спеціалізованих виданнях, нормативних документах, міжнародних стандартах бухгалтерського обліку; визначено, що нормативні акти мають протиріччя один з одним щодо складу і структури довгострокових зобов'язань. Проведено аналіз теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій з відображення довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки, в обліку та звітності підприємства. Визначено підходи до оцінки довгострокових зобов'язань за міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку та основні елементи оцінки їх теперішньої вартості. Також у статті розглянуті алгоритми визначення теперішньої вартості грошових потоків із погляду можливості їх застосування на практиці, наведено недоліки наявної методики розрахунку теперішньої вартості та складності її відображення в обліку і фінансовій звітності. Запропоновано шляхи вдосконалення відображення в обліку та звітності різниці між теперішньою вартістю довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки, та їх обліковою вартістю шляхом введення додаткових рядків до балансу; наведено основні напрями вдосконалення Наказу про облікову політику щодо обліку довгострокових зобов'язань.

Ключові слова: довгострокові зобов'язання, оцінка, теперішня вартість, дисконтування, рівень інфляції, баланс.

АННОТАЦІЯ

В статье раскрыта сущность и структура долгосрочных обязательств, подано сравнение их толкований в научных и специализированных изданиях, нормативных документах, международных стандартах бухгалтерского учета; определено, что нормативные акты противоречат друг другу касательно состава и структуры долгосрочных обязательств. Проведен анализ существующих теоретико-методических положений и практических рекомендаций по отображению долгосрочных обязательств, на которые насчитываются проценты, в учете и отчетности предприятия. Определены подходы к оценке долгосрочных обязательств согласно международным и национальным стандартами бухгалтерского учета и основные элементы оценки их настоящей стоимости. Также в статье рассмотрены алгоритмы определения настоящей стоимости денежных потоков с точки зрения возможности их использования в практике, приведены недостатки существующей методики расчета настоящей стоимости и сложности ее отображения в учете и финансовой отчетности. Предложены пути усовершенствования отображения в учете и отчетности разницы между настоящей стоимостью долгосрочных обязательств, на которые насчитываются проценты, и их учетной стоимостью путем введения дополнительных строк в баланс; приведены основные направления Приказа об учетной политике касательно учета долгосрочных обязательств.

Ключевые слова: долгосрочные обязательства, оценка, настоящая стоимость, дисконтирование, уровень инфляции, баланс.

ANNOTATION

The article reveals the essence and structure of long-term liabilities, compares its interpretation in scientific and specialized publications, normative documents, international accounting standards; It is determined that normative acts have contradictions with each other as to composition and structure of long-term liabilities. An analysis of existing theoretical and methodological provisions and practical recommendations for the measurement of long-term liabilities accruing interest, in the accounting and reporting of the enterprise has been carried out. The approaches to the estimation of long-term liabilities according to international and national accounting standards and the main elements of measurement their present value are determined. Also, the article the algorithms for determining the present value of cash flows from the point of view of the possibility of their application in practice are considered, and the disadvantages of the existing methodology for measurement the present value and the complexity of its reflection in accounting and financial reporting are presented. The ways of improving the reflection in the accounting and reporting of the difference between the present value of long-term liabilities accrued interest and their accounting value by introducing additional lines to the Balance; The main directions of the Improvement of the Order on accounting policies for accounting of long-term liabilities are given; the absence of clear guidance in the regulatory documents on the formation of accounting policies for accounting for long-term liabilities, reflection in accounting and financial reporting.

Keywords: long-term liabilities, measurement, present value, discount, inflation rate, Balance Sheet.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання у підприємств виникає потреба використовувати як власний капітал, так і залучений із зовнішніх джерел капітал. Залучений із зовнішніх джерел капітал приводить до утворення зобов'язань. Залежно від потреб суб'єкта господарювання залучення капіталу може мати короткостроковий характер (до одного року) і довгостроковий характер (більше одного року). Найчастіше саме довгострокові зобов'язання відіграють важливу роль у розвитку підприємства і формуванні його капітальних інвестицій.

Слід також відзначити недостатню розкритість у нормативних документах питань оцінки та відображення у фінансовій звітності довгострокових зобов'язань та проблеми практичного застосування наявних методик з оцінки та відображення довгострокових зобов'язань; відсутність у нормативних документах чітких вказівок формування облікової політики щодо обліку довгострокових зобов'язань, відобра-

ження у бухгалтерському обліку та у фінансовій звітності

Метою статті є дослідження наявних теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій з відображення довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки, в обліку та звітності підприємства. Основними завданнями є розкриття сутності довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки; дослідження алгоритмів визначення теперішньої вартості грошових потоків з погляду можливості їх застосування для розрахунку теперішньої вартості досліджуваних зобов'язань, відображення їх в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблемних питань щодо оцінки і відображення в обліку і звітності довгострокових зобов'язань присвятили свої праці такі вчені, як Ф.Ф. Бутинець, Н.В. Малога, В.С. Терещенко, В.О. Завгородній, В.Г. Гетьман, В.В. Сопко, Б. Нідлз та інші. У науковій і спеціалізованій літературі цим питанням приділялося багато уваги, але в динамічних умовах господарювання вони потребують подальшого дослідження. Отже, тема дослідження в цьому напрямі є досить актуальною.

Виклад основного матеріалу дослідження. На оцінку довгострокових зобов'язань та достовірність їх відображення у фінансовій звітності впливатиме коректність та адекватність їх ідентифікації, визначення складу та структури. Дослідження показали, що більшість науковців дають визначення довгострокових зобов'язань ширше, ніж воно наведене в П(С)БО 11 «Зобов'язання», але усі ці визначення є схожими за змістом (табл. 1).

На думку Ф.Ф. Бутинця, визначення, яке надає П(С)БО 11, не є інформативним і суперечить класифікації, яка нижче наведена в цьому Положенні, де окрім вищенаведених виділені ще такі види зобов'язань, як забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів. Отже, необхідно привести у відповідність П(С)БО 11 «Зобов'язання» та вітчизняний План рахунків бухгалтерського обліку в частині складників довгострокових зобов'язань [7, 1].

Зобов'язання, на яке нараховують відсотки і яке підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, слід розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первинний термін погашення був більше дванадцяти місяців і до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання в довгострокове. Довгострокове зобов'язання за кредитним договором у разі порушення визначених умов вважається довгостроковим, якщо позичальник погодився не вимагати погашення зобов'язання внаслідок порушення термінів і не очікується виникнення подальших порушень кредитного договору протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

До довгострокових зобов'язань, за якими нараховуються відсотки, зокрема, належать:

- довгострокові кредити банків;
- довгострокова кредиторська заборгованість за фінансовою орендою;
- довгострокова кредиторська заборгованість за виданими процентними векселями;
- довгострокові зобов'язання за випущеними облігаціями;
- довгострокові небанківські позики [1].

Стосовно класифікації зобов'язань за Міжнародними стандартами можна зазначити,

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття

Група вчених / законодавчо-нормативний документ	Визначення
1	2
П(С)БО 11 «Зобов'язання» [1]	Довгострокові зобов'язання – всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.
Концептуальна основа фінансової звітності, п.4.4., МСБО 1 п. 60 [2; 3]	Зобов'язання є теперішньою заборгованістю суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття у суб'єкта господарювання ресурсів, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди. Довгострокові зобов'язання в МСБО 1 вказані як «непоточні» або погашення яких очікується через більш ніж дванадцять місяців
О.М. Петрук [4, с.171]	Довгострокові зобов'язання – це зобов'язання, які повинні бути погашені протягом більше ніж 12 місяців або протягом періоду, більшого, ніж один операційний цикл підприємства з дати балансу, якщо такий цикл становить більш ніж 12 місяців
Ф.Ф. Бутинець, С.В. Бардаш, Н.В. Малога, Н.І. Петренко [5, с. 783]	Довгострокові зобов'язання включають отримані позики, випущені облігації, зобов'язання з оренди тощо, якщо вони розраховані на строк погашення більше одного року з дня їх відображення в бухгалтерському обліку
В.Ф. Палій, В.В. Палій, І.В. Орлов [6, с. 255]	Під довгостроковими зобов'язаннями розуміють заборгованість по кредитах і позиках, термін погашення яких настає не раніше, ніж через 12 місяців від дати складання звітності
Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл [4, с. 179].	Кредиторська заборгованість, яку не планують погасити протягом наступного року або звичайного операційного циклу, відносять до довгострокових зобов'язань

що до непоточних зобов'язань відносяться ті зобов'язання, погашення яких очікується більше ніж через 12 місяців з дати виникнення, та ті зобов'язання, які не увійшли до класифікації поточних зобов'язань [3].

У трактуванні непоточних зобов'язань згідно з МСБО окремі зобов'язання (наприклад, торговельна кредиторська заборгованість і деякі нарахування премії до заробітної плати працівників) слід класифікувати як поточні, навіть якщо вони підлягають погашенню через більш ніж 12 місяців після закінчення звітного періоду (п. 70 МСБО (IAS) 1). Це зумовлено тим, що такі зобов'язання забезпечують операційний цикл підприємства і є його робочим капіталом [3].

Однією з основних проблем організації і методики бухгалтерського обліку довгострокових зобов'язань та відображення їх у балансі є методика оцінки такого виду зобов'язань. Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються у балансі за їх теперішньою вартістю. А якщо брати за основу оцінку за МСБО, то можна побачити інший підхід до оцінки зобов'язань: у МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» вказано, що «сума юридичних або конструктивних зобов'язань має бути найкращою оцінкою видатків, необхідних для погашення теперішньої заборгованості на дату балансу» [8]. Тобто оцінюється не величина зобов'язань, а кількість активів, які знадобляться на погашення цього зобов'язання через певний проміжок часу.

Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язань і визначається як дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства. Розрахунок теперішньої вартості здійснюється за допомогою дисконтування. Дисконтування дає змогу привести вартість ресурсів підприємства, які будуть використані з метою погашення зобов'язань, до одного спільного часового знаменника. Необхідність в останньому пояснюється тим, що грошові ресурси, які є в наявності сьогодні, не будуть рівноцінними грошовим ресурсам, які очікується отримати в майбутньому, оскільки такі фактори, як інфляція, ризик, оборотність приводять до зміни вартості грошей у часі. У зв'язку з цим усі операції позики та кредитування звичайно пов'язують з оплатою за користування засобами в розмірі певного відсотка, який, як мінімум, повинен компенсувати знецінювання грошей у часі, тобто щоб сума, надана у борг сьогодні, коштувала б не менше після повернення [9, с. 217].

МСБО 36 «Зменшення корисності активів» дає такі елементи оцінки теперішньої вартості, як:

а) оцінка майбутніх грошових потоків або (у більш складних ситуаціях) низки майбутніх

грошових потоків, що їх суб'єкт господарювання очікує отримати від активу;

б) очікування щодо можливих відхилень цих потоків грошових коштів за сумою або у часі;

в) вартість грошей у часі, яка представлена поточною безризиковою ринковою ставкою відсотка;

г) ціна за прийняття ризику, притаманного цьому активу;

г) інші чинники, які іноді неможливо визначити (такі як неліквідність), які учасники ринку відображають у визначенні вартості майбутніх грошових потоків, що їх суб'єкт господарювання очікує отримати від цих активів [10].

На практиці застосовуються різні методи визначення теперішньої вартості майбутніх платежів, зокрема:

1) за допомогою спеціально розроблених таблиць значень теперішньої вартості, за даними яких можна визначити невідому суму;

2) використовуючи спеціальні формули.

Операції з довгостроковими зобов'язаннями завжди пов'язані з такими величинами, як:

– теперішня вартість (PV – Present Value) – початкова сума грошей, яка сьогодні надається в борг (або інвестується);

– майбутня вартість (FV – Future Value) – сума, яка буде повернута через деякий період (початкова сума плюс плата за користування нею);

– ставка на капітал (r) – плата за користування коштами (коефіцієнт, який визначається у відсотках та показує відношення приросту початкової суми до базової величини, за яку має бути вибрана поточна (PV) або майбутня (FV) вартість грошей.

Залежно від того, яка з трьох величин невідома, процес її вирахування називається дисконтуванням або нарощуванням. Формули для розрахунку коефіцієнтів дисконтування теперішньої і майбутньої вартості грошей наведені в табл. 2.

Проблема оцінки довгострокових зобов'язань на практиці полягає в складному розрахунку теперішньої вартості довгострокових зобов'язань. Підприємство, яке є позикодавцем, більше цікавить сума нарощування, а позичальника – дисконтування.

Під час розрахунку теперішньої вартості довгострокових зобов'язань виникає проблема прогнозування рівнів інфляції на майбутнє. Є одне правило: високий ризик означає високу ставку дисконту, малий ризик означає низьку дисконтну ставку, але це правило не дає визначеності. Основною проблемою під час прогнозування рівнів інфляції є підбір моделі, яка буде найбільш точно відображати очікувані в майбутньому рівні інфляції, а тому розрахунки необхідно зробити за кількома моделями, з яких обрати найбільш достовірну, що може потребувати залучення додаткових кваліфікованих кадрів.

Другим важливим недоліком застосування моделей прогнозування інфляції є неврахування

Таблиця 2

Формули для розрахунку показників дисконтування та нарощування

Показник	Дисконтування	Нарощування
Ставка	$n = \frac{FV - PV}{FV}$	$m = \frac{FV - PV}{PV}$
Майбутня, поточна вартість	$PV = \frac{FV}{(1+r)^N}$	$PV = \frac{FV}{(1+r)^N}$
Коефіцієнт дисконтування, нарощування	$K_d = \frac{1}{(1+r)^N}$	$K_d = \frac{1}{(1+r)^N}$

де r – ставка відсотка за позиковий капітал; N – кількість періодів.

в них очікуваних змін зовнішнього середовища підприємства, зміна якого теж впливає на майбутні рівні інфляції. У зв'язку з цим розрахунок очікуваних рівнів інфляції мають робити спеціалісти з достатнім досвідом роботи в оцінці інфляційних явищ, що підприємство не завжди може собі дозволити. Незалежно від підходу, який обирає суб'єкт господарювання для відображення очікувань щодо можливих відхилень грошових потоків у сумі чи часі, результат має відображати очікувану теперішню вартість майбутніх потоків грошових коштів, тобто середньозважений показник за всіма можливими результатами [10, с. 128].

Під час оцінки довгострокових кредитів банків бувають ситуації, коли розрахунок теперішньої вартості за допомогою дисконтування є недоречним. Під час надання коштів банк вже враховує знецінення грошей і компенсує втрату їх вартості нарахуванням відсотків. Більш доцільним у цьому разі є оцінювання довгострокових кредитів за номінальною вартістю, яка зазвичай відображає суму грошових коштів, що належить до сплати, визначену кредитним договором. Подібна методика застосовується і на практиці, де фактично теперішня вартість кредитів відображається як сума заборгованості щодо основної суми боргу на будь-який момент часу без (з) урахування відсотків. Застосування саме такого порядку оцінки підкріплене тим, що сьогодні конкретного механізму відображення теперішньої вартості довгострокових кредитів у відповідних інструкціях та нормативних документах не передбачено.

Зважаючи на те, що облікова та теперішня вартість довгострокових зобов'язань за позиками, на які нараховуються відсотки, відрізняється від облікової їх вартості, постає питання, на яких рахунках та де у балансі відображати цю різницю. В Інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій немає чіткої вказівки щодо конкретного рахунка, на якому повинні відображатися такі різниці, однак є вказівка, що на рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання» узагальнюється інформація про розрахунки з іншими кредиторами та за іншими операціями, заборгованість за якими

не є поточним зобов'язанням та облік яких не відображається на решті рахунків класу 5 «Довгострокові зобов'язання».

Немає вказівок і щодо статті балансу, в якій мають бути відображені різниці між балансовою і теперішньою вартістю довгострокових зобов'язань в НП(С)БО 1 і Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності. [12,13]. Для вирішення цих проблем В.А. Кулик вважає доцільним запропонувати додати рахунок 56 «Різниця між теперішньою та балансовою вартістю довгострокових зобов'язань», який буде кореспондувати з іншими рахунками класу 5. Для запису сум на рахунок слід зробити довідку-розрахунок теперішньої вартості зобов'язання на дату балансу. Для збалансування активів і пасивів балансу підприємства на дату звітності форму балансу можна доповнити вписуванням рядком 1530 «Різниця між теперішньою та балансовою вартістю довгострокових зобов'язань» [14, с. 122].

Для відображення різниці між балансовою та теперішньою вартістю за довгостроковими облигаціями Плані рахунків та Інструкції № 291 передбачено рахунки 522 «Премія за випущеними облигаціями» та 523 «Дисконт за випущеними облигаціями» [15].

За МСБО 37 зобов'язання розглядаються як подія, яка приводить до витрат (зменшення економічних вигід), тому доцільним вважається надати якомога більше інформації про активи, резерви та забезпечення, які будуть використані для погашення цього зобов'язання. Інформація про це надається в примітках до фінансової звітності, а саме інформація про:

- балансову вартість на початок і кінець періоду;
- додаткові забезпечення, здійснені протягом періоду, включаючи збільшення існуючих забезпечень; використані протягом періоду суми (тобто витрачені та списані за рахунок забезпечення);
- невикористані та сторновані протягом періоду суми; збільшення протягом періоду дисконтованої суми, яка виникає із плином часу, і вплив будь-якої зміни ставки дисконту;
- стислий опис сутності зобов'язання і визначення очікуваного часу будь-якого відповідного вибуття економічних вигід;

– відомості про невизначеність щодо суми або часу такого вибуття [8].

Там, де необхідно надати відповідну інформацію, суб'єкт господарювання має розкривати основні припущення щодо майбутніх подій; суму будь-якої очікуваної компенсації із зазначенням суми будь-якого активу, визнаного для цієї очікуваної компенсації.

У зв'язку зі введенням додаткових рядків у формах звітності Наказ про облікову політику також потребує опрацювання. Під час вдосконалення організації обліку довгострокових зобов'язань у Наказі про облікову політику, на думку В.А. Кулика, необхідно вказати:

- загальну суму довгострокових зобов'язань, за якими нараховуються відсотки;
- за якою вартістю оцінено довгострокові зобов'язання, за якими сплачуються відсотки;
- різницю між оцінкою та номінальною вартістю довгострокових зобов'язань;
- ставку на капітал, застосовану під час оцінки довгострокових зобов'язань;
- прийнятий у розрахунках рівень інфляції [14, с. 124].

Висновки. За результатами дослідження до основних проблем класифікації та відображення у бухгалтерському обліку та звітності довгострокових зобов'язань нами віднесено нечітке та суперечливе визначення довгострокових зобов'язань у П(С)БО 11, яке суперечить класифікації, наведеній у цьому ж Положенні; складність практичного застосування існуючих моделей визначення теперішньої вартості у зв'язку з браком інформації про рівень інфляції та складністю оцінки інших елементів розрахунку; відсутність в Інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій чіткої вказівки щодо конкретного рахунку, на якому повинні відобразитися різниці між балансовою та теперішньою вартістю; відсутність статті у балансі та вказівок у НП(С)БО 1 та у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності для відображення цієї різниці.

Для вирішення вищенаведених проблем вважаємо доцільним додати рахунок 56 «Різниця між теперішньою та балансовою вартістю довгострокових зобов'язань», який буде кореспондувати з іншими рахунками класу 5. Для запису сум на рахунок слід зробити довідку-розрахунок теперішньої вартості зобов'язання на дату балансу. Для збалансування активів і пасивів балансу підприємства на дату звітності форму балансу можна доповнити вписуванням рядком 1530 «Різниця між теперішньою та балансовою вартістю довгострокових зобов'язань». Також необхідно внести до Наказу про облікову політику такі положення: вказати загальну суму довгострокових зобов'язань, за якими нараховуються відсотки, різницю між оцінкою та номі-

нальною вартістю довгострокових зобов'язань, прийнятий у розрахунках рівень інфляції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.
2. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_013.
4. Петрук О.М. Облік та аналіз договірних відносин: проблеми теорії та практики: монографія / О.М. Петрук. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 332 с.
5. Бухгалтерський фінансовий облік: підруч. для студ. спец. «Облік і аудит» – 8-ме вид., доп. і перероб. / За ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.
6. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль довгострокових зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: монографія / І.В. Орлов. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 400 с.
7. Мотова А.В. Особливості обліку довгострокових зобов'язань підприємства, як джерел фінансування його розвитку / А. В. Мотова // збірник наукових праць «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України». – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/science/oblik/2016/59.pdf>.
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_051.
9. Шевчук В.Я., Рогожин П.С. Основи інвестиційної діяльності. – К.: Генеза, 1997. – 384 с.
10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 (МСБО 36). «Зменшення корисності активів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_047.
11. Лень В.С. Управлінський облік: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2006. – 317 с.
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
13. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/page10#n10>.
14. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: Монографія. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. – С. 373.
15. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.10.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG4186.html.